

Сергій АВЕРІНЦЕВ

МИ ПОКЛИКАНІ У СПІЛКУВАННЯ

Вірний Бог, Яким ви покликані у спілкування Сина Його Ісуса Христа, Господа нашого.

І посл. ап. Павла до коринтян, гл. I, ст. 9.

...про те, що ми бачили та чули, сповіщаємо вам, щоб і ви мали спілкування з нами: а наше спілкування – з Отцем та Сином Його, Ісусом Христом.

І посл. ап. Йоана Богослова, гл. I, ст. 3.

Не мені, не мені ж бо говорити про те, що це таке – спілкування із Богом. Про це треба питати тих, чиє знання – з досвіду. Це дуже несхожі на мене люди – подвижники, які саме заради спілкування з Богом віддали все й до кінця. Про це знов і знов говориться в євангельських притчах. «Царство Небесне подібне до скарбу, захованого в полі, що його чоловік, знайшовши, ховає і, радіючи з того, йде й продає все, що має, а купує те поле. Подібне ще Царство Небесне до купця, що шукає добрих перлин. Знайшовши одну дорогоцінну перлину, йде, продає все, що має, і купує її» (Євангеліє від Матвія, гл. 13, ст. 44-45). Схований скарб, дорогоцінну перлину стяжає той, хто пожертвує усіма земними пристрастями і власною «самістю» (недарма чернець при постригу віддає своє ім'я, яким його кликали з дитинства). Як говорить великий аскетичний учитель VII ст. преп. Йоан Лествичник, це – «безповоротне залишення» та «глибина мовчання». Подвижники, які віддають спілкуванню з Богом усі сили свого нероздільного серця, дивляться ж бо на нас не лише з давніх ікон та фресок, не лише з «приспаної пам'яті століть», як сказано у Володимира Соловйова. І сьогодні реальність подвижництва – жива. Хтось здійснює свій безмовний подвиг тієї самої хвилини, коли я обдумую ці рядки, чи коли ти, читач, їх продивляєшся. За себе й за нас. Хтось відвертає свій погляд від усіх речей та від власної волі, щоб невідривно дивитись в

один бік – у бік Бога. Хтось сходить у «глибину мовчання», за Йоаном Лествичником, щоб чути голос Бога, поклик Бога. Ці люди – знають.

Але не вони пишуть статті для світських книжок.

Як же мені впоратись із своїм завданням? Я не чернець і не подвижник в миру. І лихо мені, якщо я хоч почасти, зовсім тонко, прямо-таки невловимо уявлю себе чимось подібним – чимось таким, чим я не є у житті. Якщо я на сцені незримого театру, наодинці з собою почну примірювати собі вичитані з книг та додумані послужливим розумуванням почуття та думки справжніх подвижників; а потім з найкращими намірами, тими самими, якими вибрукуваний шлях до Пекла, буду викладати їх для себе, читати, аж ніяк не заявляючи вульгарної претензії на те, що це мої почуття, мої думки, але усією поведінкою, включаючи «смиренні» відмовляння – те, що вчителі подвижництва засуджували під ім'ям «смиренноглаголення», сиріч смирення на словах, – вселяючи в тебе фатальної невиразності у згаданому питанні! Лихо мені й лихо тобі; це значило б, що ти – в руках облудника, а я – в руках Облудника. Ще у середні віки знали, що улюблене заняття біса – мавпувати Бога (*diabolus simia Dei*). Хто насмілювався без належного почуття дистанції говорити про богоспілкування подвижників інакше, ніж з вистражданого власного досвіду, починає спектакль, на якому суфлером буде біс. Якщо не драматургом та режисером.

І ось найперше правило, що стосується спілкування з Богом, правило, яке повинен знати кожен: у цій справі немає місця уявленню. Як сказала чудова релігійно-філософська письменниця нашого століття Сімона Вейль, уявлення перекидає саме ті канали, якими і може дійти до нас реальна, дійсна благодать. Традиційна мова аскетички йменує духовний самообман «*прелестью*» (той же корінь, що й у слова «*лєсть*»). Якщо гріх, провина, суєта перешкоджають спілкуванню з Богом, то «*прелєсть*» підмінює його собою, виключаючи саму його можливість. З Богом можна зустрітись усюди – навіть у Пеклі, як сказано співцем псалмів: «а чи зійду до пекла – і там Ти» (Пс. 138 (139), ст. 8); християнська традиція говорить про зішестя Христа до Пекла... Є лише один рід місця, де зустріч із Богом вочевидь неможлива за визначенням: це місце уявлене. Там можна зустріти лише підроблену примару Бога – і хай відгородить Ангел-охоронець кожного з нас від такої зустрічі! Є лише один персонаж, через якого немислимо бути

пророцтву, – і це лжепророк. Дух віє, коли хоче, й навіть Валаамова ослиця пророкувала; але лжепророк вигадав себе як пророка, себе, кого насправді просто немає – як же Богу розмовляти з тим, кого немає. Жодна щонайменша реальна таїна не розкриється до серця, яке втішається таїнами уявними. Чому неприторенним грішникам, за змістом стількох євангельських текстів, легше зустрітися з Богом, ніж фарисею? Тому, і тільки тому, що вони не обманюють себе щодо стану свого «Я»; а фарисей приймає за своє «Я» якусь зовнішню личину. Він, у найбуквальнішому значенні, як сказала б дитина, «уявляє про себе».

Ще не все пропало, доки у стіні, що замкнула нашу «самість», є вікно, через яке можна бачити суще – те, що реальне, бо не підвладне нашому свавіллю. Речі, якими вони є. Близній, який він є. І в усьому, і безконечно відмінний від усього – лик Бога. Його погляд, що проходить крізь вікно. Чим більше ми обмежили наше самолюбство, тим ширше вікно. Але ось коли ми впадаємо у стан «*прелести*», ми закриваємо вікно – дзеркалом. Перед дзеркалом наше «Я» може приймати пози, щонайблагодієвіші, щонайблаговидніші та благоліпніші. Воно може втуплюватись у гладь дзеркала, доки у ній не замаячать фантоми власної нашої підсвідомості, міражі нашої внутрішньої пустелі. Це – найбезнадійніша ситуація. Для будь-якого спілкування, і для спілкування з Богом як найбільш глибокого із спілкувань, егоїзм та егоцентризм однаково згубні, а можливо, егоцентризм є навіть більш злостісним, ніж грубий егоїзм. Егоїзм – це явне, очевидне, соромне торжество найнищішого в людині; а егоцентризм, переорієнтовуючи на ілюзію весь внутрішній склад людини, здатен звернути на неправду й те, що є піднесеним у ньому. Перебуваючи в «*прелести*», егоцентрик може весь завмирати від захоплення перед власною готовністю на жертву заради Бога та ближнього. Але його необхідна умова при цьому – щоб і ближній, і Бог були його фантазіями, проекціями назовні його власної психіки. Ані реального ближнього, ані реального Бога егоцентрик не сприйме. Від усього дійсного він надійно прихований своїм дзеркалом, що зайняло місце вікна.

Основа спілкування – повага до свободи особистого буття того, з ким ми спілкуємось. Зла воля «самості» прагне поневолити ближнього, поглинути його особистість. Вона посягає й на верховну свободу Бога. Це дивно та страшно,

однак доволі звичайно: людина, яка є, здається, широко віруючою. Поспішає безапеляційно вирішувати за Бога, підказувати йому свої присуди, виражає власну волю як Його волю. Навіть праведнику не завжди легко змиритися з тим, що Бог – вільний. Біблійна Книга пророка Йони повістує про засмучення, про роздратування людини, яка заремствувала на Бога за те, що Бог у суверенному акті помилування відмінює власний вирок, дає духу Своєї любові восторжествувати над буквою Свого слова. Абстрактна «Вища Істота», люб'язне філософам «Божественне Начало», ні за що так не зробило б. А ось Бог живий – робить. «Мені ж бо не пожаліти Ніневію, місто велике, в якому більш ніж сто двадцять тисяч людей, що не вміють відрізнити правої руки від лівої чи чисельність худоби» – ось його відповідь обуреному пророку. Особливо вражає згадка про домашню худобу: подумати лише, тепле дихання худоби – реальність, заради якої Суддя бере слово назад та перемінює визначену наперед долю приреченого міста. Він вільний – *пожаліти*. Доки ми, з вірою чи скепсисом, розуміємо це більш чи менш сентиментально, може здатися, ніби проблем для віруючого тут немає; чи не було б більш утішним, насправді, мати Бога, Який здатен помилувати, ніж милостивого? Якщо лише тільки для скептика така перспектива особливо недостовірна саме в силу своєї втішливості – людині притаманне, скаже він, приймати бажане за дійсне; навіть його скептицизму навряд чи буде досить для того, щоб засумніватись, чи й справді є бажаним бажане. Але справа не є такою простою. Поки мова йде про те, щоб пожаліли нас, вибачили та помилували – нам це подобається. (Господи, в наших містах мільйони людей не вміють відрізнити правої руки від лівої – змилуйся над нами!) Проблеми виникають, коли предмет вільної, а тому воістину несповідимої милості Божої – не ми, а хтось інший. Цей інший може бути злим кривдником. Тож, мабуть, ми особливо переконані в нашому праві вимагати від Бога неблаганності у тих випадках, коли образа – не особиста, а національна, всенародна. Під час війни в одного дуже поважного ієрарха вихопилось запевнення, що німців Бог не любить і любити не може. Чи не так пророк Йона намагався заборонити Богові любити ніневітян – найлютіших ворогів його народу? Але йому довелося простогнати: «тому я й побіг до Фарсісу, бо знав, що Ти – Бог благий та милосердий, довготерпеливий та багатомилостивий й жалкуєш на лихо. І нині, Господи, візьми

душу мою від мене, бо краще мені вмерти, ніж жити». Ось, виявляється, як тяжко буває тому, чий Бог – «Бог благий та милосердий, довготерпеливий та багатомилостивий», Бог жалючий, Бог живий.

Свободу Бога не завжди легко прийняти і тоді, коли Він милує тих, хто нам зовсім не ворог. Згадаймо євангельську притчу про блудного сина. Старший брат, мабуть, дуже здивувався б, якщо б ми спитали його, чи вважає він молодшого своїм ворогом. Але він настільки вражений щедрістю прощення, яке батько вилив на молодшого, що йому не хочеться входити в батьківський дім та поділяти загальну радість. Як же, він життя своє поклав на те, щоб заслужити, заробити свої синівські права в домі. І цього заслуженого, заробленого права, яке йому належить, ніхто в нього не відбирає; від батька знов є підтвердження: «Сину мій! Ти завжди зі мною, і все моє – твоє» (Євангеліє від Луки, гл. 15, ст. 31). Але молодший, який нічого не вислужив собі, окрім сорому, – ну, нехай би ще батько його пробачив на якихось умовах; але навіщо, навіщо це прощення – таке святкове, бенкетне, безмежно-щедре? Що б не було, доброзвичайний виконавець батьківських наказів хотів би утримати відчуття зверхності над безпутником, який кається, що відповідає його поняттю про «справедливість». (Те ж поняття – й у інших персонажів євангельських притч, наприклад, у фарисея, який дякує Господу за те, що він, фарисей, не такий, як інші, грішні люди, чи в працівників, які сповна отримали договірну платню, але ображені тим, що їхні товариші, найняті дещо пізніше, і які працюють менше, з простої милості отримали стільки ж). Усім цим «правильним» людям хотілося б, щоб Бог милував не занадто великодушно, а в міру, «не переборщував»; це значить, що в таємниці своєї душі, може так бути, що й не зовсім розуміючи, що робить, кожен з них нав'язує Богові свою власну міру.

З російської переклав Ростислав Димерець